

Pavol Országh-Hviezdoslav: Kratšia epika historická...

Kratšia epika historická a spoločenská

Pavol Országh-Hviezdoslav

Digitalizátor: Viera Studeničová, Michal Garaj, Michal Belička, Mária Kunecová, Karol Šefranko, Lucia Muráriková, Zuzana Babjaková, Pavol Tóth, Eva Štibranýová, Eva Lužáková, Miloš Gočík, Ivana Černecká, Dušan Kroliak, Bohumil Kosa, Radmila Pekárová

Copyright © 2009 Zlatý fond denníka SME

Tento súbor podlieha licencií 'Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 2.5 License'. Viac informácií na <http://zlatyfond.sme.sk/dokument/autorske-prava/>

Pôvodná publikácia

Pavol Országh-Hviezdoslav. *Kratšia epika historická a spoločenská*. SVKL. Bratislava. 1956. 273. . dr. Andrej. Kostolný. pripravil edične a doplnil poznámkami a vysvetlivkami. . Ján. Ferenčík. šéfredaktor vydavateľstva. . dr. Jozef. Felix. zodpovedný redaktor. . Zlata. Maderová. technická redaktorka. . Zlata. Dôňčová. korigovala. .

Spisy Hviezdoslava v 12. zväzkoch

Zväzok jedenásty

Kratšia epika historická a spoločenská

Poznámka:

Pôvodná publikácia obsahuje 22 epických básní. My sme pre našu e-knižnicu vybrali 3 tituly, ktoré sa tematicky viažu k obdobiu Veľkej Moravy. Tomuto výberu sme prispôbili aj bibliografické poznámky (krátené).

Marta Podhradská,

OBSAH

Bibliografické poznámky(krátené)

<u>Pribina</u>	<u>3</u>
<u>Rastislav</u>	<u>8</u>
<u>Lútosť Svätopluka</u>	<u>12</u>

Bibliografické poznámky (krátené)

Tematické poradie básní tohto zväzku čitateľovi dáva možnosť súvislejšie a hlbšie vniknúť do prostredia, o ktorom tu básnik rozpráva, do problematiky a do jeho postoja k jednotlivým otázkam.

Prvé tri básne („Pribina“, „Rastislav“ a „Lútosť Svätopluka“) majú tematiku *veľkomoravskú*. V nich Hviezdoslav so zdarom vytvoril umelé historické spevy. I keď sa v nich opiera o náhľady, aké mu mohla vtedy poskytnúť domáca historiografia a práve možno i pod jej vplyvom nevedel sa zbaviť romantického nánosu, ktorý mu bránil vidieť dejateľov Veľkej Moravy v pravdivejšom svetle. Tieto tri historické spevy stavia do služby národnobuditeľskej, čím vlastne pokračuje v snahách štúrovských. Spomenuté básne sú zaujímavé práve tým, čo v nich postavil do popredia a aký postoj zaujal k jednotlivým problémom. Pohľad na toto nám ukazuje, že Hviezdoslav tu štúrovský odkaz nepreberá pasívne, ale ho i rozvíja v duchu svojej doby.

Pri básni „Pribina“ práve preto si nekladíme otázku, v čom sa líši dnešné historické osvetlenie postavy Pribinu a Mojmíra od ich podoby vykreslenej perom Hviezdoslavovým, ale nás zaujíma práve to, čo si Hviezdoslav vybral z rozsiahlej historickej látky a ako sa k jednotlivým otázkam postavil z hľadiska funkčnosti svojho diela. A vlastne o toto nám ide i pri všetkých jeho historických spevoch. Vidíme, že pomery medzi Slovanmi a Nemcami Hviezdoslav hodnotí správne, keď na ne hľadá v súvislosti s ďalším drobením sa Franskej ríše. Nemeckí feudáli toto slabnutie svojej moci snažili sa vyvážiť postupným podmaňovaním si slovanských krajov. Jedným z prostriedkov šírenia nemeckého politického vplyvu bola aj násilná christianizácia Slovanov prostredníctvom nemeckých kňazov. V pohanovi Pribinovi dozreje rozhodnutie dovoliť ľudu vracať sa do pohanstva, lebo má pochybnosť o tom, „či to odkaz Krista pravý, križom čo vtĺkajú v hlavy, krv že strieka, praští kost’...?“ Hviezdoslav v celej básni veľmi roztrpčene pranieňuje zneužívanie cirkvi na zotročovanie Slovanov. Pribina oznamuje Mojmírovi: „Je tu peklo hotové — Za kresťanstvo, svoje panstvo, kňazstvo jeho stvára ti, do náuky pletúc muky...“ Národnobuditeľský zámer básne autor podopiera i tým, že Pribinu predstavuje ako uvedomelého Slovana. Pribina píše Mojmírovi, že jeho ľud nemeckým misionárom nerozumie: „cudzozemci — nemí Nemci, jak by mohli učiť ľud?“ A svojmu synovi na Blatne prikazuje: „Bud’ sťa ocel’ kresťan, ale Slavian tiež!“

V básni „Rastislav“ Hviezdoslav v duchu našej staršej historiografie i básnickej tradície stavia vec tak, že knieža Rastislav len z rečových dôvodov obracia sa na byzantského cisára Michala III., aby mu poslal slovanských vierožvestov. Hviezdoslav nevidí širší súvis tohto múdreho Rastislavovho rozhodnutia s celkovou politickou situáciou, v ktorej moravské kniežatá v boji proti Nemcom museli hľadať ochranu u Byzantskej ríše. V boji, ktorý Slováci v časoch Hviezdoslavových viedli za práva slovenčiny, nášmu básnikovi sa však podarilo bojovne vysloviť myšlienku obrany národnej reči práve tým, že Rastislav veľmi vehementne karhá cudzích nemeckých kňazov, prikazuje im, aby sa učili reč Slovanov a na ich výhovorku, že im v tom bráni pápež, rázne pristupuje k rozhodnutiu vyslať posolstvo k cisárovi Michalovi III. Bojovná pointa básne je vyjadrená slovami, ktorými Rastislav posielal posolstvo do Byzantska:

*Leťte v zlatý Carihrad,
kde náš sídli jasný brat...
Posli prídu! temer zemci;
slnko vzíde!... Čo, vy, Nemci?
Do Nemiec! hoc spať!*

Tieto slová v časoch apponiovských školských zákonov za stupňujúceho sa náporu maďarizácie iste mali svoju jasnú adresnosť.

A podobne môžeme hodnotiť aj význam tretej básne s tematikou veľkomoravskou, ktorú si autor nazval „Lútosť Svätopluka“. Má ráz elegický. Chorý kráľ Svätopluk na konci života cíti ľútosť nad svojimi omylmi. Bolí ho, že sa pred Wichingom nezastal Metodových žiakov a odprosuje jedného z nich — Gorazda. Dej sa končí známym výjavom o troch Svätoplukových synoch a o zväzku prútov. Báseň je v svojich elegických polohách hlboko pravdivá a presvedčivá i historicky, kým na konci varovanie pred nesvornosťou dostalo zase ostrie výstrahy pred slovanskou nesvornosťou — výstrahy iste časovej v dobe stupňujúceho sa rozbíjajúceho sa jednoty Slovanov.

Pribina

1

Mrcha v Nitre novina!
Sprotivil sa Urolfovi,
vehlasnému biskupovi,
pyšný knieža Pribina.
Na Zobore, svätej hore,
s krížom chrám dal pobořit',
vstaviť iný, vo svätyni
boh kde znova: Svätovít.

Na Velehrad sťažnosť sám
biskup píše: „Veľký pane!
pohoršenie neslýchané,
údelník čo spáchal!... Chrám
na Zobore, svätej hore,
sobor,² čuj! dal rozboriť;
zrub sklásť podlý, klát kde modly
čnie: ohavný Svätovít.

Pováž mrzkosť, nezbeď!... ký
blud ten pohan vzkriesil v ľude?
Z kresťanstva čo takto bude?
osudné preň následky —
Ledva vzklíčilo, už ničí
bezbožník! nám osenie...
Tri dni kľakám, biče čakám
káry naňho plamenné...

Nuž, ty nedli! nemeškaj
s ňou, kým vrzgnú nebies dvere;
nadvládár si! verný viere...
ináč púšť zas tento kraj.
Akú radu?... Tomu hadu
(navždy zmariť nebezpeč)
žialo³ stupiť — na krk stúpiť
vojsko zober, vytas meč!“

— Odvetil mu Mojmír: „... Prv,
Urolfe môj zbožný, múdry,
hladkaj — až keď kúsne, udri;
nejde prelievať hned' krv...
Keď nie siatbou slova, kliatbou
sprobuj na ňom účinu;

¹(r., stĺp. kor.)

7, 10: sťažnosť, sťažnosť — *sťažnosť*; 7, 25: na ňho — *naňho*; 8, 7: žiaľo — *žialo* (žihadlo); 8, 7: na krk stupiť — *na krk stúpiť*; 8, 32: jak by — *jakby* (porov. spoj.); 9, 26: chvíle — *chvíle*; 10, 8: na blízku — *nablízku*; 10, 28: skálím, skálím — *skálím*; 11, 2: prapor — *prápor*; 11, 3: na korúhve — *na koruhve*; 11, 7: praporečník — *práporečník*; 11, 18: k Nitrancom — *k Nitrancom*; 11, 30: choj, chod' — *chod'*; 12, 7: do Panonie — *do Panónie*; 12, 8: kmen — *kmeň*; 12, 15: zjätia — *zjätia*; 12, 23: príjme, príjme — *príjme*.

²sobor — socha

³žialo — žihadlo

ja v tom čase vezmem zase
na pretras, hej! Pribinu...“

— Knieža priam mu odpovie:
„Znám sa, pán a brat môj, k činu;
ale biskup nesie vinu!...“

Je to peklo hotové —
Za kresťanstvo, svoje panstvo,
kňazstvo jeho stvára ti,
do náuky pletúc muky...
Nežiada to odplaty?

Potom mám i pochybnosť:
či to odkaz Krista pravý,
krížom čo vtĺkajú v hlavy,
krv že strieka, praští kost'!...?
Ľud, oj! dumie, nerozumie
iných rečí však... i súd':
cudzozemci — nemí Nemci
jak by mohli učiť ľud?

Preto radšej — Svätovít!
obrat, návrat do pohanstva
z poddanstva či hod'as z manstva...⁴
Čul bys' včul' v ples ,Vitaj! Vít...‘
ľud: — nie chorý od pokory...
Ja tak — ty, jak chceš, tam lieč —
Nezavadím; predsa radím:
ak si tasil, zastrč meč.“

Ťažké chvíle prežíval
Uroľf... tŕpli kňazi, mnísi:
v davoch vzruch, broj, zámer kýsi —
Na hradbách si knieža stál:
„Zmije chytré krahnú v Nitre...“
smial sa. Zástup plní dvor,
hrnúc z rady na obrady
predžatevné na Zobor...

Biskup: „Pád! — Či som to ja...?“
Náhle píše veľkniežati:
„... Pribina len rúha sa ti —
Boj sa jeho odboja!
Na počiatok — v cirkvi zmätok...
zvrhlec, dnes i burič, vedz:
hucká — k pádu Velehradu...
A či poslať do Nemiec...?“

Však i ďalej prežíval
trápne chvíle vo dne, v noci.
Pribina sa teší moci,

⁴manstvo — vazalstvo; v stredoveku vazal (lénnik) od lénneho pána dostal pôdu, za čo bol povinný vykonávať isté služby, najmä vojenské

hlavný žrec i sťaby kráľ.
 Z božny⁵ hore na Zobore
 vyšiel, šetriac drevný zvyk;
 koláč v koši, na tátoši
 jazdí, hádže radostník...

„Alvíne! ma nahrad'... Píš
 hned', ak hádam pokajal sa,
 kostol zdvihnúť zaviazal sa,
 osobne naň vztýčiť križ.
 Sto bár priehrad, na Velehrad
 idem! hnúť... (tak Urolf. Krom
 blesku z Rímu, pohrozím mu
 nablízku tam cisárom!...”

Mrcha v Nitre novina:
 Ide Mojmir! Mojmir ide...
 Kňazi v jasot: Po obide!...⁶
 Hromží ľud... a Pribina?
 „Čite! moji...” tíši-kojí,
 „Mojmir dobrý pán! i náš,
 krv nie voda, vie, tej škoda;
 nemôž prísť vám — na obťaž...”

Ale národ, trýzeň, tlak
 pamätajú, krivdy-biedy:
 „Do zbroja!...” v krik. „Vrah v ňom sedí,
 zvedol ho: Čert! Vlkodlak!...”
 Kres, žrec, nadtož: „Nech nám tátoš
 veští — vbodte kopije!”
 „Už sa ježia...” „Vodco, knieža,
 dal bys' stať nám na šije?...”

Musel voľky-nevoľky,
 náčelník, viesť vystrojený
 sbor junácky — ba i ženy,
 skálím plné podolky...
 Chýr lhal v troje? kde sú voje
 Mojmirove?... Úbohá
 pred kurhany⁷ hrst', ľad! ani —
 Lest'? za nami záloha?...

A už vojská blížia sa.
 Veje prápor Svätovíta;
 na koruhve križ tam svitá...
 Zem sa tupo otriasa.
 „Keď si vodca, nepohod' sa!
 Ani priateľských stisk rúk...”
 „Dobre, rečník! práporečník —“
 A kord zblýskal, zbrnel luk.

⁵božna — svätyňa

⁶Po obide! — Už máme po trápení (mrzutosti, urážkach)!

⁷kurhan — kurgan, nasýpaný vŕštek nad mohylou, stará mohyla

Mojmír však vtom pokynul.
 Prihnal posol na vraníku:
 „Vzdaj sa, knieža, odpadlíku!...“
 Hluk: „V boj!...“ Urolf zas tam: „Včul’
 trest za mnohú...“ „Pomsta Bohu!“
 odvrkol mu Mojmír — „Cieľ,
 knieža: mier ta — vidíš Čerta?
 v črep mu!“ „Všetkým krdle striel!...“

I sa šíky zrazili.
 K Nitrancom sa kloní váha.
 Mojmír k zálohe hneď siaha;
 pribral zrazu posily...
 Bež až! — bratská; polia, hradská
 rudnú krvou nevinnou —
 Porážka!... až knieža sťažka
 zachránil sa s družinou.

Umkol z tlamy nehody;
 Mojmirova čata za ním —
 Ten však: „V roh duť!... Stíhať bránim!
 Kto uteká, neškodí.
 Pošiel z panstva; do vyhnanstva
 choď si, chytrý-nechytrý...“
 V srdci s tiesňou, hoc pod piesňou,
 víťaz, vtiahol do Nitry.

Pribina čo pozatým?
 Prešiel krajinu na úteku,
 prez Dunaja valnú riekou,
 so sprievodom ustatým.
 „Oddych!...“ rečie. „Nebezpečie
 za chrptom nám, vtrhlým sem
 do Panónie...⁸ Zapásť kone!...
 Bratský kmeň tu, našská zem.“

Radbod⁹ v sídle víta ich
 lichotive, slovo k slovu;
 pomoc spomnie cisárovi,
 krst... Pych zbadal knieža, pych.
 Nie som slepec, myslí: klepec...
 K družii sticha: „Markrab — dráb...
 Len sa zajtra zore zjatria,
 ujdeme; to zradca chlap...“

Ušli. — K Blatnu pristali.
 „Tu sa,“ on zas, „rozídeme.
 Ratmír, priateľ, pán hen zeme...“

⁸*Panónia* — Zadunajsko, Panónia patrila do Východofranskej ríše

⁹*Radbod* — markgróf cisára Východofranskej ríše Ľudovíta Pobožného (814 — 843); Pribina, keď ho Mojmír vyhnal z Nitry, hľadal záchranu v Regensburgu, kde ho Radbod odporúčal do priazne Ľudovítovi Pobožnému, ale s Radbodom sa nedohodol pravdepodobne pre jeho neochotu poskytnúť mu pomoc v boji proti Mojmirovi, a preto odišiel k chorvátskemu kniežaťu *Ratmírovi*. Radbod neskôršie v boji porazil Ratmíra. Pribina sa uchýlil ku korutánskemu grófovi Salachovi, ktorý zmieril Pribinu s Radbodom a pomohol mu získať priazeň východofranského panovníka Ľudovíta Nemca, ktorý mu pridelené panstvo pri Blatnom jazere.

Vy sa vráťte pomaly.
Markrab začne pliesť; no vd'ačne
Mojmírovi vydá vás,
a ten prijme — brat, hoc ním je
cisárov, ejch! na rozkaz...“

S koňom skočil do Blatna.
Rozstúpili sa v kolách vody;
neutonie — plavno brodí
paripa v nich udatná.
Ešte zvolá, zvrtnúc spolu:
„Upros Mojmira, jak vieš,
syn môj, Kocel! — Bud' sťa ocel'
kresťan, ale Slavian tiež!“

Rastislav

1

Na prestole sedel kráľ,
múdry Rastislav.
Pred ním biskup s kňazstvom stál
uklonených hláv.
„Richbalde! no, čo je zas?“
nevrle kráľ. „Či už raz
čujem na ľud môj i chválu?“
„Bohužiaľ, nie... pane kráľu!“
zúpel velekňaz.

„Čože? Vari poplatky
neodvádza rád?“
„Nejde zemské o statky
nám... (vhor zvrátil vzhľad):
meško² síc', i tenčí ich;
často žobre kňaz ni mních...
Ľudu dušné o spasenie
reč včul'!... a v tom chtivý nenie;
ba vzdor javí, pych!“

„Vzdor že? čoviac, pych!... a v čom?“
s podivom kráľ. „Rec
stručne — až som zvedavcom —
Krotký ľud to preds'...“
„Nielen ja, kňaz každý tu
vie mu výtku určitú —
Chrám obchádza, chrám... a v tom vše
tupí spev náš, kázne, omše...
Prosím — záštitu!“

„Obchádza chrám — obrady
tupí? — Žaloba
ťažká!...“ Kráľ sa zahľadá,
húta, lebo dbá,
ako dbal vždy, o svoj ľud.
Vyrkne: „Chvíľkový čajs' zblud;
vlci do ovčince radi...
Biskupe! — a vieš tu rady?“
„Viem, ráč stvrdiť v súd...“

Do kostolov drábmi nech
poháňaný je —“

¹(I. vyd. ZSBH.)

Rukopis ani iný autentický text tejto básne sme nemali k dispozícii. Text z I. vyd. Zbieraných spisov básnických Hviezdoslava vyšiel síce až po básnikovej smrti (1923), no použili sme ho ako východisko. Preto na prvom mieste uvádzame text z I. vyd. ZSBH.)

13, 15: síc — sic'; 14, 8: chvíľkový — chvíľkový; 14, 30: vlúdné pokusy — vlúdné pokusy; 15, 12: Zemižízne — Zemižízne; 17, 10: žízne — žízne.

²meško — kto nerád otvára mešec, skúpy; franský biskup Richbald žaluje sa Rastislavovi, že jeho ľud nerád odvádza jeho kňazom poplatky, takže musia žobrať ako mníši

„Ach, id'! Pre cnosť páchať hriech?
 Tož i na kyje
 dôjsť má...?“ „Ak tra, dať mu zniest'...“
 „Za zhrdu čo omše?“ „Trest...
 smrti bár!“ „Z úst svätca čujem!?
 Nedovolím!... Zakazujem!...
 Iný spôsob jest —

Hladší spôsob musí byť
 jeho nápravy!
 Snažte sa s ním súcitiť;
 slovom do hlavy
 zasvitať mu z jasných strán,
 jak, hľa! slnko svieti naň...
 Tak do svätých pôjde iste,
 vidiac, že nie cudzinci ste —
 Trýzniť? božechráň!“

„Darmo vľúdne pokusy,
 pane kráľu, ver!“
 biskup, ruky myjúc si —
 „Bezbožná to zber...
 V Devíne že zamýšľam
 vybudovať velechrám:
 lotri! — zdvihli ruku-nohu,
 šij oproti... proti Bohu!
 Kliatbu vyrieť mám —“

„Nuž, a akú príčinu
 znáte protivne?“
 „Nenávisť! tú jedinú —“
 Kráľ zľkal: „Podivné...
 Radcovia tu moji, vy —
 Zemižízne³ bedlivý,
 znáte ju var' skôr než títo,
 ktorých slepí toto i to...
 Zrieť chcem dnu i vne!“

Zemižízeň predniesol:
 „Veľký kráľu náš,
 posol som či neposol,
 ľudu stesk tuť máš
 (a ja v tom mu uverím):
 spevný národ! — svoj chce rým,
 zvuk svoj slýchať, v omši, v piesni...
 S pohankou preč! rovno pliesni —“
 Biskup: „Nechce — Rím!“

„Nerozumie — tiež si, viem,
 cnie — ni kázni vše:

³Zemižízeň — jeden z posolstva, ktoré vyslal Rastislav k cisárovi Michalovi III.

Kristove, k nimž vzbudil zem,
 pravdy najvyššie;
 nie je — Nemec!“ Biskup: „Sclav“...⁴
 to jest — otrok!“ „Lužeš! „Sláv!
 Slovák!“...“ skríkli radní páni.
 Hluk; no v búrku zvolal hany:
 „Cit!“ kráľ Rastislav.

A hneď kľudne prevrávi
 k duchovenstvu: „Vám,
 vidím, trebným úpravy,
 radím — nakladám:
 každý — bo, toť, priazne lúč —
 našej reči lap sa, uč!...
 Nač? — preláte, azda chápeš!
 Spurnieš? — Bráni i v tom pápež?
 Nedbám: mám už kľúč.

Stôl sem! písať, náčinie...
 Biskupe, sad' blíž...
 Neboj! písmo nevinné;
 napovieme, píš: —
 „Slávny cáru Michale!“⁵
 Ľud môj trpí zúfale,
 hlad-smäd jak kto trpieť môže...
 Rád by požil slovo božie;
 žriedla — nekalé...

Národ ten tiež prijal krst,
 Slávy syn to tiež;
 blúdi však, v tmách musí brásť:
 pre — cudziu reč! vieš —
 Západ dvíha pomníky
 ku cti Boha; jazyky
 veriacich však zhrdnúc Západ,
 v chrámoch dá im strádať, kapať...
 Úrek veliký!⁶

Slýcham, máš tam učených:
 našských do písmen
 preniesť vládnych knihu kníh...
 To by svitol deň
 národu! i — Bohu česť!
 rozumená — blahovešť...⁷
 S radostnou tou blahodaťou
 pošli, ó! tých — svetlých bratov...
 Dôjdu slávy hviezd!...‘

⁴sclav — lat.: sclavus — otrok

⁵Slávny cáru! Michale — byzantský cisár Michal III., vládol r. 856 — 867; r. 863 na Rastislavovo želanie poslal do Veľkej Moravy vierožvestov Konštantína (Cýrila) a Metoda

⁶Úrek veliký — veľká ujma

⁷blahovešť, blahodat — archaizmy podobného významu: blahozvest'

... Píšeš — správne? Uverím!
 so čtou súvisí —:
 príjemca bár nie je Rím,
 jemuž verný si...
 Jak my, bude ti i ľud
 vd'ačný, z bludu trafiať v púť
 pravdy; ba za žízne muku
 pobožká ti, hej! i ruku...
 ... U konca list? — Ujd'!

Podpísal som. Uprite
 veľkú pečať naň...
 Zemižízne! — na svite,
 a kto ešte?... vstaň!
 Leťte v zlatý Carihrad,
 kde náš sídli jasný brat...
 Posli prídu! temer zemci;
 slnko vzíde!... Čo, vy, Nemci?
 Do Nemiec! hoc — spať...“

L'útost' Svätopluka

1

Svätopluk kráľ, veľký panovník ten,
 nemocný súc ťažko, — keď už cítil,
 že sa blíži života mu koniec:
 dal rozhrnúť purpurovú clonu
 podnebia, a z loža nádherného
 kynul prítomným tam: skormútenej
 kráľovnej prv, svojej milej družke,
 potom synom; lekárom tak, ba i
 spovedníku, čo sa na kľakátku
 modlil zaňho tíško — všetkým, aby
 vzdialili sa... Zdržal Gorazda² len.
 Tento — mních včul' v diaľnom Macedónsku —
 prehorlivý kedys' prívrženec,
 nasledovník verný blaženého
 Metoda, i spolu vtedy biskup
 v staroslávnej Nitre; po onoho
 vehlasného arcipastiera a
 mohutného ochrancu však smrti
 nenadálej skoro stade, ako
 tá zver, vyštváný, ba z celej ríše
 zároveň i s inými z tej družby
 podľa stavu-rodu vypudený
 za hranice cudzím, panovačno
 drsným latinsko-nemeckým kňazstvom:
 vyhnanci že, neboráci, temer
 nemali kde skloniť sirých hláv... on,
 poháňaný neotupiteľným
 ostňom úcty, zbožnou prítulnosťou,
 zrazu tajne prišiel na Velehrad,
 pokloniť sa srdcom v hlavnom chráme
 uloženým drahým pozostatkom
 Metodovým; jeho požehnanou
 pamiatkou sa obživiť i okriať
 na duchu a — zmiznúť... No tu zvedel,
 v sídelnom to meste veľkolepom,
 odmlčanom avšak tupým smútkom:
 najprvší že jeho obyvateľ,
 vznešený i bydlom vyšehradským,

¹(I. vyd. ZSBH.)

Pretože sme ani rukopis tejto básne nemali k dispozícii, platí to, čo sme uviedli vyššie pri básni „Rastislav“.

18, 13: Makedonsku — *Macedónsku*; 18, 20: nenadálej — *nenadálej*; 19, 14: niemennej — *nie menej*; 19, 28: opravdový — *opravdivý*; 19, 31: tlumí — *tlmí*; 20, 17: ver' mi — *ver mi*; 20, 18: stupiť — *stúpiť*; 21, 32: najď — *nájd'*; 22, 2: ctnosti — *cnosti*; 22, 15: v blánkach — *v blankách*; 22, 18: netrpelivosti — *netrpezlivosti*; 22, 20: rieknúc — *rieknuc*; 22, 29: spravodlivosť — *spravodlivost'*; 23, 9: zúžitkovať — *zúžitkovať*; 23, 26: krupaj — *kropaj*; 24, 24: spiaté — *späté*; 25, 2: rozkrýdlil — *rozkrídlil*; 26, 11: ok — *ók*; 27, 33: Pannonie — *Panónie*; 28, 14: precitnutý — *precitnutý*; 28, 20: čvargou — *čvargou*; 29, 22: kryštáľoch — *krištáľoch*; 29, 23: sťa by — *staby*; 29, 26: lenník — *lénnik*; 29, 28: slávne — *slávne*; 30, 17: šplhavcom — *šplhavcom*; 30, 27: z jamák — *z jamiek*; 31, 4: v celle — *v cele*; 32, 10: dumie — *dumá*; 32, 33: vedieť — *vidieť* (iste zle čítaný rukopis); 33, 21: dedictve — *dedičstve*; 35, 7: spiaté — *späté*; 35, 12: umrem — *umriem*; 35, 26: v Pannonii — *v Panónii*; 36, 5: vnúkli — *vnukli*; 36, 25: buší — *búši*; 36, 28: pľasknú — *pľasnú*; 37, 21: z listia — *z listia*; 37, 32: v bájoch — *v bájach*; 38, 1: laskave — *laskave*; 38, 23: zcítul — *scitnul*; 38, 29: zpät — *spät'*.

²Gorazd — jeden z najvýznamnejších Metodových žiakov, jeho nástupca; pochádzal z Veľkej Moravy

mocný pán a kráľ — ochorel nasmrť.
 I pohnutý citom oddanosti
 dávnej, nie menej i obavou čajs',
 rodák, veľdžzavy o budúcnosť —
 hoci mal by príčin cnieť si ešte,
 ťažkať vždy, a obísť panovníka —:
 hľadal u dvora, čo modlitebník,
 svätý muž, aj vyzískal si prístup.
 A na prvý pohľad, po úklonku
 pokornom ho poznajúc, hoc v kríži
 nemoci i pamäť zvetšeli už
 starobou, a mnohé žravé péče
 panovnícke v mysli: zaradoval,
 potešil sa kráľ mu veľmi, veľmi!...

I keď všetci zo svetlice vyšli,
 Gorazdovi rečie slabým hlasom:
 „Gorazde môj! kňáže opravdivý,
 ušľachtile dobrý duší pastier,
 rád som — až i vysloviť mi nesnáz:
 zadúša to, tlmí, ej! i hlas môj —
 rád, žeš' prišiel neočakávane,
 predsa však v čas pravý: — požehnať mi
 totiž na púť onú, z ktorej človek,
 nastúpiac ju, viac sa nenavráti,
 nevráti ni — kráľ; i padajúce,
 hľa, mi oči zapriet', zatlačiť ich:
 keďže svetlý, oslávený Metod
 (vskutku, anjel v podobe raz ľudskej,
 lež i prísny ani s mečom cherub),
 on — on keď, ach! ešte pred rokami
 zavrel svoje, predídúc ma v smrti.
 Ďakujem ti... Ale prosím ťa aj,
 premiň, Gorazde, mi: že som kedys'
 (so žiaľom sa na to rozpomínam...)
 nezastal ťa spupným pred Wichingom³
 a nástrojmi jeho surovými;
 nezaštil všetkých vás, jak Bohu,
 tak i ľudu môjmu milých kňazov,
 po domácej vodiacich ľud pastve
 chutnej, k prameňom tiež — živej vody...
 Ver mi, nebolo mi stihu na to,
 hoc i vôľa bola pevná: stúpil'
 zmijam na hlavu; no v ten čas vrah dnu —
 na končinách borba ešte s väčším,
 odvekým to naším nepriateľom —
 Tohoto prv pokoriť... nám, uznáš,
 ochromilo vnútri moc i dozor;
 preto — odpusť —“ Prerušil ho Gorazd,

³Wiching — nitriansky biskup, ktorý sa staval proti slovanskej bohoslužobnej reči

presiaknutý po dno citu (až si
 švíkom habitu⁴ zrak utrel spešne):
 „Jasný kráľu! neráč sužovať sa
 z minula tou krušnou rozpomienkou,
 útrapám si pridávať... Ó, veru!
 u mňa dávno zapomnuté všetko
 nepríjemné, čo sa stalo — viem! viem,
 mimo vôle tvojej. Tvoja milosť,
 priazeň mnou tak štedre skusovaná
 na biskupskom stolci — v drahej Nitre:
 ona svieti slnečne mi podnes
 v noc vyhnanstva! ňou sa teším, živím,
 hýbem... Ovšem, ako nehodný úd
 cirkvi v službe Pánovej, vždy jemu
 oddaný i v súžbe, rozumiem tak:
 po svetle a chlebe v slove božom
 ona mi tým dvojím nadelením
 tiež, ó! tiež... Nač nezabudnem nikdy!
 Buď spokojný, áno...“ „Na zmierenie
 (kráľ hneď s citom) pravicu mi podaj;
 ulap moju — studená, však, krehká?
 Nedochádza — od srdca; mdlý pohon,
 ustáva, až — zastane...“ Tu zdýmnul,
 odkašľal a zmlkol. Vyjaveno
 patrí vozvých, k hviezdám na podnebí
 belasom, v šer blyštiacim sa zlatom,
 drahokamy. Takto oddychuje.
 Odpočinul; hnul sa.

„Teraz — teraz,“
 prevravel, „môj Gorazde — hej! vezmi
 sväté dielo do rúk, najslušnejších,
 povolaných, vyvolených k tomu: —
 od blahoslavených vierožvestov
 dar velebný, nebeský — Tú knihu
 kníh nám skrze nich, ba v našskej reči
 sladkej, ako odokrytý prameň,
 národu kol venovanú — ešte
 za dobrého strýca Rastislava,
 výtečného predchodcu to nášho
 na tróne! — ním prácné založenom,
 vyvýšenom, utvrdenom — pre nás,
 ach!... (Vzdych krušný vydral sa mu z prs.) Ach!
 trápi — bolí... Máš ju už? — Tak otvor,
 hľadaj, nájd' v nej — čítaj: O odplate
 božej tým, čo čistým uhájili
 v živote si srdce: v ňom že povždy
 vieri viera, ako zo studnice
 jasný vody prúd — a skadiaľ potom

⁴švíkom habitu — švíkom rúcha

sa i skutky bezúhonné snujú,
stelesnené cnosti, vieš, ni skvosty
majstrovské, sťa drahých perál šnúra:
Bohu k cti a v prospech, k teche ľudom; —
onoho jak prúdu tečú vlnky,
za vlašiacu i blažiacu rosu
venčené vše vd'ačným, šťastným kvietím;
tak...“

A Gorazd, zachvátený slov tých
úprimnosťou, pošlých z výrečných úst
presinelých, čo sa stroja vyznieť
skoro naveky, — tým ochotnejšie
poslúchnul; sa prežehnajúc sklonil,
Písmo sväté pobožkal — I rýchle
prehŕňa sa v drahocenných blankách,
ako vietor v kyprej listve lipy:
ukojiť čajs' žiadosť nemocného
skôr, ho zbaviť netrpezlivosti...
Našiel. Číta, s prízvukom až zvonným
z natešenia, — na úvod prv rieknuť:
„Počuj tedy, milostivý kráľu,
sľuby o tom, čo sú hneď i jadrá
rajskej chuti; samy od seba sa
vylúštili z jemných, hladkých škrupín
ku pôžitku oným vyvolencom,
samy:

— ‚Blahoslavení čistého srdca, lebo oni Boha uvidia‘ — ‚Dobrý človek z dobrého pokladu
srdca svojho vynáša dobré... Každý zaiste strom po svojom vlastnom ovocí býva poznaný, —
‚Kto rozsiera spravodlivosť, má mzdu istú...‘ ‚Spravodliví ujmú zem dedične a naveky na nej
prebývať budú‘ — ‚Pokory a bázne Hospodinovej odplata je bohatstvo a sláva i život‘ —
‚Spravodlivý nepohne sa naveky... Nádej má i pri smrti svojej...‘ ‚Recte spravodlivému, že
mu dobre bude, lebo ovocie skutkov svojich bude jedať‘ — ‚Milosrdenstvo a pravda ostríhajú
kráľa...‘ ‚A preto, kráľovia... zrozumejte! vyučujte sa, sudcovia pozemskí! Služte Hospodinu
v bázni a vesel'te sa s trasením...‘

Veľký svätý apoštol však takto
končí slávny list svoj, oznamujúc —
uverený, presvedčený o tom,
čo ho čaká — zároveň i blízky
odchod zo sveta, kde, verný delník
vo vinici Pánovej, ňouž svet je,
zžitkoval splna vzatú hrivnu: —

‚Boj výborný som bojoval, beh som dokonal, vieru som zachoval; už pozatým odložená mi je
koruna spravodlivosti, ktorú dá mi v onen deň Pán —‘.

„Áno,“ kráľ sa ozval, zdvihnúc ruku,
že i Gorazd zastal v četbe, ohlas
čujúc, vidiac pokyn panovníka.
„To je suma všetkého — to veniec
zásluhy je najkrajší... Dost' — o tých:

šťastných tu i potom vo večnosti;
 by som bojsa komu nezávidel —“
 Ruka sklesla mu. „Včul', kňaže — otče
 môj duchovný, pohľadáj; no chytro:
 aká pokuta — ký očakáva
 trest necudných srdcom — skrivodlivých,
 cti i mravov nedbalých... vieš, vôbec
 bohaprázdných? Znať chcem tiež...“ A Gorazd
 s chvatom prehrebá, vše z čela kropaj
 uroniac... I hlasom priduseným
 počne čítať, na tele sa trasúc
 i sám od hrozieb, čo ohnivé jak
 káry klíny v deň ten hnevu, pomsty
 na hriešnikov zosypať sa majú.
 „Hlasnejšie!“ mu nevrle kráľ. „Nahlas,
 ó, môj pane! nahlas: —

Potom i tým na ľavici povie: „Id'te odo mňa, zatratení, do ohňa večného, ktorý je roznietený
 diablu a anjelom jeho... Tam bude plač a škripanie zubov“ — „Kto rozsieva nepravosť, žať
 bude trápenie“ — „... Nie tak ostoja bezbožníci; ale ako plevy, ktoré rozmetáva vietor“ — „...
 Semä bezbožníkov bude vyplienené“ — „Hospodin... daždiť bude na bezbožníkov uhlím
 žeravým, ohňom a sírou; a duch víchrice bude čiastkou ich kalicha“ — „Recte... ale beda
 bezbožnému! jemu zle bude; lebo odplata za skutky rukú jeho daná bude jemu“ — „Žiadosti
 nerozumné a škodlivé... pohružujú v zahynutie a zatratenie“ — „Dom pyšných vyvracia
 Hospodin“ — „Rodiny nespravodlivej hrozný je cieľ“ — „Kto zlorečí otcovi svojmu a matke
 svojej, zhasne svieca jeho v temných mrákotách“ — „Mrcha vec je oko nešľachetné“ — „...
 Oko za oko, zub za zub...“ „... Ja som Hospodin Boh tvoj, Boh silný, horlivý, navštevujúci
 nepravosť otcov na synoch do tretieho i štvrtého pokolenia tých —“

„Dost' už, och! mlč,“
 tesklive vtom zvolal kráľ, „i mnoho,
 primoc, Gorazde... Nie! nepokračuj,
 bolí, ach! a trápi... Zatvor knihu
 kníh a odlož: hromžiaci ten zákon
 božských ortiel'ov... Hej, radšej tíško
 pomodli sa za mňa — previnilca
 veľkého...“ A ruky tuho späť,
 sklopil oči mrivo, brvy stiahol
 chvejivé; a obrátený zreteľ
 do seba i súdnosť, všetky zmysly,
 zatíchol. Tak premieta a hľba,
 oddychujúc skrátka, pod časom i
 zosrkajúc čujne... že sa zdalo
 Gorazdovi: usnul; spí si tichým,
 trhaným bár spánkom... Ó, by sen bol
 preňho! len sen; za čo by ho nedal,
 nech je prelud iba!...

Celý život,
 jakby víchor bol kams' odvíal rúšku,
 znenadála rozkrídlil sa pred ním!
 rovno svitku, knihe mnohých stránok:

prejsť len dľaňou, prevracat' a — čítať —
Minulosť sa stala prítomnosťou,
farbu dneška, škvrny v obličaji:
prizrieť sa len smelo každej črte —
Nazerá... I váži, meria, súdi...
Žil, ó! dejstvoval aj; prežil, strávil
dlhý času kus, v stred do priestranstva
zasadený — No, čo vykonal v ňom,
dobrého čo, šľachetného? silou
značného i hodnotou, že na svet
vznieslo by i ohlášalo meno
človeka i kráľa...? Kde sú veľké,
svetlé činy: hodny zasľúbenej
odmeny — tam! a tu zachovania
na dejinných doskách, v rodných ústach
podania... kde? Tak sa vyšetruje,
skúša, cení, odháda, si vzdychnúc
neraz: s nálezom čajs' nespokojný.
— Pravda, mocne obsadol raz prestol!
pevný síce — nepriateľa potrel
odvekého, za pomedzie chrabre
poodraziac s krvavou ho hlavou;
z područenstva unikol bystro, pomknul
hranice aj mocnárstva v šír, nazdĺž
do neznámych posiaľ končín; ríšu
zväčšenú tak osamostatnil, a
v sebe plnosť moci, zvrchovanosť,
na vrcholci slávy, na výslňi
v odení si dvorí panovníkom: —
však či predčil, prevýšil v čom predka
velebného... toho? jeho? Ba skôr...
(schrčal, zatrasúc sa) nikdy! v ničom;
zatônil skôr rmutom jeho slávu,
a nie svetlo svetlom... v ničom — nikdy!
A ak preds' v čom, hoci nedopúšťa,
tají: — zdravých vychoval-li synov,
s rázom ako kremeň, v bratskej láske
kalených sŕdc, vôle neoblomnej,
silných ramien: prevziat' — ej-hej! skoro —
mohutne a dôstojne nieť ďalej
veličenstva berlu, bremä vlády?
Nevzkypí-li v ktorom ľahkomysel'
krátkozraká a či ako pena
hasnúcich ôk? nesvár nevzbĺkne-li
medzi nimi, možbyť, podpaľáčom
podložený? — vhodná príležitosť
sverepeému vrahu, so spojenstvom
hod'as z pekla, vierolomne opäť
vyrútiť sa z tajných peľachov, v broj
rozvadených vpáliť a im spod rúk

hrabivých — spred úst uchvátiť korisť...?
 Lebo vrah ten či je pokorený
 navždy? Ba to šarkan! saňa, ktorej
 po zrubnutí nová hlava vzrastie;
 ustavične strežie, škúli: kedy,
 kde by šliapnul na okraje plášťa,
 uskubnul... Tak ten tam, a tu jeho
 pomocník zas ošemetný, ako
 krt ryjúci v dedičnej kol pôde,
 nadobytej, pokropenej krvou
 rodnou, veľkými raz rozsievачmi
 slovom božím posvätenej i priam
 obsiatej tým pravdy zrnom, že až
 vzhúklo zlaté požehnanie... No či
 nepodžral mu korene už v ľude?
 jeho vzkvet sťa hmyz či neohlodal?
 Toť, ach! Gorazd, Klement, Vavrinec⁵ a
 koľko iných obetí, ó, koľko!
 Pohanený i v pamiatke — Metod...
 ... Nie, nie! nemá naskrz sa čím chlúbiť,
 žiadnych zásluh pochvalných... nič zhola,
 nič — u Boha, u ľudí!... Bo jestli
 doviedol i v snažbe ku výsledku:
 otázka vždy povyčeneje nadeň,
 príkry dotaz: čo bol za počiatok?
 V škole žitia spravodlivým stať sa
 v obcovaní, v panovaní múdrym,
 otužilým v láske k národu... hej,
 pekné je, ni slnka zlatý západ,
 pekné; lenže, pozde, milý drozde,
 v starobe si pomaľovať mladosť
 krásou cností z priprav skúsenosti:
 plavý kvet to, bez vône... Čo po ňom,
 po výsledku pôvabnom bár? Dotaz,
 dotaz kričí — čaká na odpoveď:
 počiatok ký? jaro — žatvy pôvod...?
 Ctižiadosť, hach!... mrzká vládybažnosť
 synovcova — jeho! — Svätopluka:
 ajhľa! prameň, zblbotavší kedys'
 vášnive... kal číry, blato, hlien, brud
 v jeho srdci... Staď vytieklo všetko,
 stade — prekliaty buď okamih ten!

— — — — —
 Ako údelník tam v milej Nitre
 šťastný vládár... zrazu stratiac rozum,
 na poslušnosť zapomnúť a pomer —
 za nástroj sa znížiť chytých Nemcov —:
 i s krajinou krásnou podrobil sa,

⁵Klement, Vavrinec — popri Gorazdovi patrili k najvýznamnejším Metodovým žiakom

zotročile poddal v rabské jarmo
 Karlomanu,⁶ pokušiteľovi,
 uchvatiteľovi v ten čas blízkej
 Panónie. V jednom okamžení
 biednom, čo si nikdy neodpustil
 podnes: tak sa — hlupák, podliak,
 odpadlík i zradca! — za dar vzácny
 odmenil, hľa, vrchnému tu pánu,
 láskavému strýcovi... Však málo
 bolo mu to; pikle osnul s diablom
 tým, nastrojil osídel i sietí,
 nehanebne zrejme navlečených
 k pádu strýca — strach!... Ni na tom nie dosť;
 bo keď prísny strýc i opatrný.
 pátrajúci z výše ani orol, —
 dozvediac sa o ohavnom skutku,
 ako sudca s právom potrestať ho
 chcel: tu — miesto toho, že by aspoň
 v ostudnú tú chvíľu odhalenia
 otrasený náhle vo svedomí,
 precitnutý, spamätaný... ozaj,
 kajúcnik, bol hnal mu padnúť k nohám,
 o milosť ho prosiť, zaprisahať
 napozatým nezlomnú mu vernosť —
 naopak, joj!... dovŕšil svoj úklad.
 S nápomocnou čatou — s kadejakou
 čvargou zbojníckou to — toho zvodcu
 úlisného, nočnej za hodiny
 vtrhol sem, a — pravda — zakuklenec
 zbabelý, fuj! — tu, tu v ložnici tej
 on sám zdvihol zlorečenú kypu
 (že mu neuschla hneď!) na posvätné
 kráľa temeno, i — vlastnoručne
 zlapal strýca... Všetko málo ešte!
 Zajatého (hoc i zúpel, ó! jak
 žalostne... i hrdo sa vtom vzpíeral,
 po kráľovsky) bez milosrdenstva,
 bez ohľadu lišiakovi tomu
 a či lepšie vlku do pazúrov
 dal, chudáka, odviešť; a ten, šelma,
 úhlavný vrah jeho — živú újest',
 vítanú tak! — akoby bol nemal
 inde záujmu, krom v dielach zhuby,
 nešťastného starca, — vznešenú šij
 skutú z rúk-nôh dvojkou, — bez predlenia,
 zápäť vlekom poslal do mučiarnie,
 zvanej Reznom, večne — zatratenej!...
 Ale k súdu — oškľivosti stupeň

⁶Karloman — Karolman, syn cisára Ľudovíta Nemca

najvyšší či najhlbšia jej kaluž! —
 pod vedením čo tam arcivraha
 s korunou, sa v tribunál mal sknôtiť,⁷
 zaslal ešte i sám prísediach:
 zvrhlých Slovákov! a s úpravou, jejž,
 horlivci! tak trefne zrozumeli —
 Vyriekli trest smrti nad ním, čo by,
 vykonaný beztak na blízkučkom
 hrobu už, bol preňho býval pravým
 dobrodením; nedali však v skutok
 pojsť výroku: — vraj, že na zmiernenie —
 och, pokrytstvo! faloš! — uzniesli sa
 odsúdenca pozbaviť len — svetla
 božieho — hen! toho daru nebies
 najdrahšieho pre človeka, toho: —
 oči vylúpiť mu... Zločin! zločin
 barbarský! — A po tých krištáľoch mu
 vypáčených, sťaby pohodlných
 po schodíkoch, nastúpil ti na trón
 on! — on, lotor! čoviac, z lacnej priazne
 vrahovej — sť'a biedny jeho lénnik:
 i to potom, keď už onen zlodej
 prvorodý kráľovstvo si slávne
 podvrhol, ho krutou sputnal správou,
 vydrancoval, a čo trofej-lúpež
 odniesol i Rastislavov poklad.
 Tak či tak: mzda krvi nevinnej, tá,
 ach! tá — Hnus! hnus... (Lebo čo sa stalo
 neskôr — odpadá ni lístie v podzim:
 výprost z jha, preds' schválne si raz na krk
 nastoknutého — či toten rôzpin
 mohutností krídel rozmach var' len
 vysilený — a či vrcholenie
 v tóni leda, tej...) Aj, jeho skutkov
 reťaz! — čiernych ani žúžol', priepasť
 noci: tma; nie ligotavých perál
 vojky tam — (Ó, prečo radšej tieto
 nie!? nie tieto: ozdobou mu šedin,
 tmavej rakvy klinci svitavými,
 svetielkami duší na odletku?
 Prebeda!...) A počiatočným jej i
 záverečným ohnivom: — och! nevďak,
 v dejinách čo nemal, nemá páru,
 nemôže mať... Ved', ach! sirôtka raz
 predobrá strýc pritúlil čo syna,
 vychoval; ho obohatil Nitry
 šarlátom, čo — nech si nemali ho,
 šplhavcom sa nedokáže, sebcom:

⁷sknôtiť sa — dať sa dokopy, tu: mal sa zriadiť súd

kobercom je pre poctivý postup
na Velehrad... Nevďak! nevďak, bodajs'!...
otcovi tak ublížiť, tak sklamať
dobrodinca... Bože! (pozastonal,
skvílil), zmiluj sa, ó!... Nekárajže
v potomkoch až hriechu, v pokoleniach,
ako sľubuješ; mne samému, mne
daj odpykať, trebárs! Aha! duch — zjav
Rastislavov — suchými mi hrozí
prsty, z jamiek očných lúčmi-mečmi
prekál'a ma... Hnúza!...

Bôľne zjačal,
strhol sa i vzpriamil.

„Gorazd, tu si?“
„Tu, môj dobrý kráľu,“ od kľakátka
ohlásil sa, zblížil. „Tvrdom sen ťa
trápi, ťažký... čul som cez modlitby
hrádku svätú...“ „Sen že?“ trpko polknul
kráľ, hnúc hlavou záporne. „Len zdanie,
milostivý pane. Môžbyť, príznak
čierny: aký predchodí tiež vo snách
u ľudí hoc najčistejších dušou;
skusujú to vše i v tichej cele —
Lebo sen je neraz oknom, ktorým
ľochne diabol sliedivý, nám zmysly
podráždiť a vzbúriť sladký pokoj,
ustálený modlitbou v nás... Zmizol
aj už, ako hmla pred slnkom; okno
pokušenia zapadlo — Ó, ráčiz
zaprieť ho tiež, zabudnúť ráč...“ „Nie sen!“
mrzute kráľ. „Skutočnosť to drsná,
holá pravda v svetle, čo som prežil,
zažil znova, Gorazde! — mi uver —
Bolí, trápi! nesmierne ma bolí,
trápi... Ale počuj!“ „Rozkáž, prosím,
a sa stane...“ „Zvolať daj hneď čel'ad',
dvoranov sem, komorných: — ma odiet'
v panovnícky úbor. Na prestol chcem,
na prestol! raz ešte — ostatný raz...
Dost' som silný, vyskúšajúc seba,
odsúdiac aj zápäť bez milosti:
iných vyskúšať... Zrob!“

Vtiahli s bážňou.
Obliekli ho, ako velel veľký
kráľ sám — vo prach na stolič súdnej
spravodlivý navlas sudca, otec
bez rozdielu milujúci národ...
velebný dnes kmet' — obliekli v rúcho

veličia.⁸ I podnámuc ho s kreslom,
 šetrne ho nesú do prestolnej,
 kde ho zdvihnúť na trón posadili,
 odiateho ešte prv, jak sticha
 žiadal, aspoň v zlatohlavový plášť
 (vyšívajú samou kráľovnou mu).
 „Sem nám — na podušky,“ šepnul, „znaky
 panovnícke — korunu — meč — berlu —
 všetky — všetky... no, tak,“ schválil výkon,
 zdýmol. Všetci s úctou pozorujú,
 žiaľ vo zrakoch sústrastný i obdiv.

Sedí, hlavu preklonenú nazad
 (oprieť ju čajs' o prestola chrbát);
 na tvári bled', mätný kol úst potrh,
 oči stĺpkom; operadlom ruky
 zvislé, dve jak ľalie by zvädlé.
 Dumá... Vtom sa vzmužil, vystrel. Kývnul;
 vzdialili sa.

Zdržal Gorazda len.

„Gorazde, včul“, riekol povýšeným
 hlasom, „hej, nech náš sa najstarší syn
 ustanoví pred nás nemeškane.
 Nášlo nám, ej — nášlo.“

Mojmír vstúpil.

(Územok chlap, s hlavou ani lev, pliec
 širokých.) Sa uklonil, a „Jasný
 otče! nalož so mnou...“ z hlbokých prs
 prehovoril. „Synu, Mojmíre môj,“
 kráľ mu na to, ovládaný citom,
 „ako badáš: dlejem na rozhraní
 života i smrti; kam len zahnem,
 čaká smrť. Rád nadstavím jej šiju
 pod kosu; nu, i kráľ smrteľník je —
 a som sýty — sýty časnosti tej.
 Ale prv chcem ešte, prajem, žiadam
 úsilne si, ako je len možné:
 zbližša spoznať našej ríše osud,
 zanechanej, myslím, v položení
 obstojnom, ba, možno, práve v skvete
 potomstvu; i uisteným vidieť
 v budúcnosti toto veľké dielo.
 Si najstarší náš syn; úfam, že i
 najmúdrejší, skúsený dost' v cirku
 panovania. Prvorodencovi,
 tebe tedy umyslel som zveriť
 dedičstvo to, tebe jedinému...
 Tu sú znaky panovnícke. Keď som
 usnul navždy — stane sa dnes-zajtra —

⁸v *rúcho* veličia — v kráľovské rúcho

vezmi si ich: postav smelo, opáš,
 ulap, mocne drž... Tak nimi spravuj
 državu tú dedičnú — háj, chráň-bráň,
 piluj — ľudu otcom buď; i ako
 samovládca kraľuj — panuj šťastne...
 Spokojný si?“ „Veľmi!“ odpovedal
 syn mu ihneď, „áno, nech som synom
 jedinákcom; ďakujem aj rúče,
 hoj! ďakujem... Ale, otče-kráľu!
 bratov mám, ichž rád vidím, jak máš ty
 ešte synov, a viem, milovaných
 tebou tiež... Čo s tými?... Nie som sebec;
 zdielny brat som, úprimný: — mne ťažko
 padlo by ich — obísť... Preto odpusť,
 drahý otče: — na dedičstve slávnom
 s nimi podelím sa! —“ „Vážne vravíš?
 s rozumom i srdcom doradený,
 rozhodnutý?“ „Ako pod prísahou...“
 „Vyriekol si. Staň sa tvoja vôľa.
 Teraz odstúp —

Gorazde: náš druhý
 syn má prísť.“

A Svätopluk sa zjavil.
 (Vysoký ni jedľa, rozvitých krás
 mužskosti; zrak orlí, z nehož šprihá
 v iskrách vôľa; hrdé vystúpenie...
 vskutku, junák! — pravý otcov obraz
 za mladi.) Tiež poklonil sa v úcte,
 vietor jak keď prudký ohne štíhlým
 sokorcom. „Som pohotove k službám...
 Rozkáž, slávny veliteľu!“ riekol
 hlasom zvučným, vlúdny. „Milý synu,
 Svätopluku,“ odvetil kráľ, „nášho
 nositeľu mena... chceš-li, povedz,
 i korunu našu prevziať a ju
 nosiť dôstojne čo samovládár
 veleríše slávnej?... Vidíš, sticha
 zháram, ako svieca pri obradnom
 konci v chráme (tu si čelo utrel:
 studený pot...); zvrchovaný čas je
 na odkaz dbať ešte v tejto chvíli —
 Hovor.“ „Dobrý otče-kráľu,“ syn hneď,
 „veľkú milosť preukazuješ mi,
 nehodnému, milosť, za ktorú ti
 z plna srdca ďakujem... Lež keď tak
 ráčiš porúčať mi, prosím, dovoľ
 otaz účivý: čo bude s bratmi?
 Vydediť ich, následníctva zbaviť
 celkom... ako pastorkov by dákyh!?...
 Nie som závistník, nie (otec schvel sa),

ani lakomec... Nuž, s nimi rovno
 účastniť sa hodlám na dedičstve,
 a síce tak: prvorodný Mojmír
 nech tu králi ako nadpanovník,
 a ja — ja sa uspokojím, oj! rád
 s milou Nitrou, kde si preds' raz sám ty
 údelným bol kniežaťom, a šťastným...
 (otec nahlas vzlykol), spokojným, viem —“
 „Bud'si,“ tupo kráľ. „Ujd' načas —

Tretí

syn náš, Gorazde, nech vstúpi.“

Vošiel

Svätoboj, a poklonu vzdal slušnú.
 (Útly ešte šuhaj, ružových líc
 ani panna — sotva fúz mu zbrnel...
 Znať však pôvod z vysokého hniezda:
 sľubná spojka duhom medzi bratmi.)
 Čaká rozkaz. „Synu najmilejší,
 najmladší preds'...“ vtom kráľ, „onedlho
 zanechám vás, čo mi ako padá
 ľúto...“ zalkal. „Nie, ach! otče drahý,
 slávny kráľu,“ Svätoboj v to teskne,
 ruky k prosbe späť, na riasnitých
 mihalniciach lesklé slzy, „ži nám!...
 Neopúšťaj...“ „Musím, synku, musím:
 vek i nemoc naliehajú... Preto,
 prv než chvíľka rozluky tu — počuj,
 miláčku: — Keď umriem — volíš našu
 postaviť si — sám — korunu slávy,
 moci berlu prejať — z chladných nám rúk?
 Náklonný som, hotový ich —“ „Kráľu!
 otče dobrý!“ syn sa hlásil náhle,
 „koruna by ťažká na tú hlavu!
 preťažká i berla v pravici tej —
 neznesná tiaž, uvážiť ráč! uznať,
 na mladé mi plecيا navalené
 povinnosti samovládca... Ale,
 ak už musí byť — ach, prečo? Bože! —
 a i bratia pristanú: tak dopuť
 láskave, ó! veľkodušne, že sa
 uspokojím s údelníka vienkom
 v Panónii krásnej — so stolicou,
 Pribina čo zbudoval si a kde
 potom on sám, i syn jeho, Kocel',
 panovali šťastne: — Velehrad tiež!...“
 „Dobre, synak... Zavolaj späť bratov.
 Och! kríž, nechut'...“ zosrkal, mdlý, schablý —

Predstúpili pred trón všetci traja:
 jaro-leto v tele, zdravie, mladosť,

a na kráľa poupreli pohľad
 zvedavý i úzkostlivý razom.
 Kráľ preslovil: „Nechceli ste môjmu
 zámeru sa podvoliť; — ste sami,
 nápadníci budúci, už temer
 o podieloch rozhodli: — vraj, srdcia
 vnukli vám tak... Ó, bych vedel do nich
 nazrieť sa až naspod! — avšak slabý
 zrak i sluch, a strápený som nasmrť,
 zmučený; — no dovidí ktos' vyšší,
 dovidí — Boh: — pamätajte stále...
 A veď z jednej strany rád som vašej
 úmluve, rád: podali ste dôkaz,
 že ste bratia, vskutku — nielen rodom,
 lež i srdcom — krv vo vašich žilách
 nie je voda roztočitá, ale
 súdržný mok, kde ľnú verne kvapky
 jedna k druhej —; však i obávam sa
 z druhej strany, tieseň pociťujem: —
 Deľba predsa je už prvý rozklad;
 nasleduje revnivosť — tak závisť,
 hnev — zášť, nevraž... a tie na franforce
 rozvlečú — v nič i ten celku kúsok;
 prázdna hrst'!... že ani stolia jej
 nenaplnia — Áno, mrcha vonok,
 dotieravý, šukajúci špárku,
 zrazu búši zhodných do úmyslov
 vlnou vlivu: — i čo úmysly sú,
 pobúrené v stojatosti hladkej?
 bubliny — i ako také pľasnú...
 Proti tomu hrádzou je len ráznosť:
 pancier ducha — ste ním obrnení?
 vôle stržeň — čiže prerástol vám
 ústroj všetok od temena do piat?
 Predpokladám — dúfam, verím: bárbych
 neklamal sa — ni vy... lenže človek
 nádoba, ej! krehká...

Nedbám tedy,
 nechže: — Mojmír, ty zaujmeš miesto,
 uprázdnené nami: vrchný pán, kráľ...
 Svätopluku, ty zas v Nitre panuj
 peknej (ach! tam...), a ty, Svätoboju,
 v Panónii — v hrade Pribinovom —“
 Ustal. Čuší, hlavu prechýlenú
 nabok... Tvárou žltavou šmúh premih;
 leskot lúčov hravý v sivej brade.
 Vydýchol, sa ozval:

„Milé deti: —
 mne je málo totá s vami skúška,
 málo —; istoty bych rád sa dobrať,

bezpeky: — bych pokojnejšie zavrel
oči...

Gorazde — vy, dajte návod
sluhom: — hned' a hned' nech bežia k rieke
Morave tam hlbokotokej; tri
prúty rýchle urežú — hej, z hybkej
rakyty, i dodajú sem... treba,
obratom však ruky — zaraz — zaraz —“

Vniesli prúty ošmyknuté z listia,
rovné, pružné; sšvihotali v slnku
podvečernom: ligotavá oblač —
„Gorazde,“ kráľ s chvatom, „ty ich oviaž
páskou — šnúrou, hoci svojou mníšskou...
Tak — a teraz doruč zväzok riadkom
kráľovičom, a vy — no, ho lámte,
zlomte —“

Mojmír: „Nejde, otče slávny!“
odpovedal. „Ne!ze...“ Svätopluk tiež;
Svätoboj však riekol: „Čo tí dvaja
siláci tu — ani obri v bájach —
bohatieri v bitkách, na kolbišti,
nevládali previesť: ako by som
postačil ja?... Preto, milostivý
kráľu, preniň láskave mi prábu,
prosím —“

„Zväzok rozpustiť,“ kráľ velel
chripláve i nedočkave. „A včul'
každý z vás vem jeden prút a — rozlom.“
Vzali; prúty polámali snadno.
„Vidíte,“ k nim kráľ, sa schvejúc, chytnúc
operadla — „v jednote tkvie síl spráž,
mocnosť — vo svornosti, bratskou láskou
živená čo — miazgou... Držte sa jej,
tuho držte... Toten stoj vám príklad
pred očami — vždy. Bo spupný Arnulf⁹
číha ako na postriežke lovec;
honcom Arib¹⁰a mu — chytrák, pletkár;
Wiching štvácom besným... Pozor na nich
vo dne, v noci! Buďte ostražití;
navzájom si o záujmy dbajte,
pomáhajte si, vše — v ruke ruku,
plece k plecu — u srdca vždy srdce
tesne... A ty,“ vzhliadol, „Sudca živých
tu — tam mŕtvych: netresci, ó! —“ Omdlel,
prešínúc sa. Priskočili...

Scitnul,
prezrel. Škrkol: „Na lôžko ma, ach, ta —

⁹Arnulf — vnuk Ľudovíta Nemca

¹⁰Ariba — správca východnej marky Franskej ríše

na postlanie... Dolu s prepychom tým
márnosti — mi rubáš... Kňáže, a ty
spievaj — predsmrtnú...

I jak ho nesú
z prestolnej späť do ložnice, Gorazd
tklive narazil, vzlyk potlačujúc,
prvej ,Z hlbokosti volám k tebe...‘
a tak ,Gospodine, pomiluj ny...‘

